

Utlåtande

18.09.2025

Ärende: 42/00.01.02/2022

Begäran om utlåtande om Västra Nylands välfärdsområdes strategiförslag

Lausunnonantajan lausunto

Hur skulle ni bedöma kompatibiliteten mellan strategin för er organisation och strategiförslaget för välfärdsområdet?

-

Hur skulle ni kommentera rollen av samarbetet mellan den organisation ni representerar och välfärdsområdet i välfärdsområdets strategiförslag?

-

Ni kan, om ni vill, kommentera de olika delarna av den strategiska samarbetet mellan er organisation och välfärdsområdet mer i detalj.

-

Vad mer skulle ni vilja kommentera eller fråga angående utkastet till strategin för välfärdsområdet?

Allmänna kommentarer

I utkastet till strategi för Västra Nylands välfärdsområde för åren 2026–2029 som finns på Utlåtande.fi omnämns inte personer med funktionsnedsättning och inte heller svenskan ställning inom välfärdsområdet. I fråga om svenskan, såsom vi har sett exempelvis inom färdtjänsten, kan det behövas vissa särlösningar för svenskspråkiga invånare. Även om strategin är på en allmän nivå bör ramarna, principerna och prioriteringarna som välfärdsområdet har framgå.

Det är relevant av många orsaker.

a. Såsom FSS redan diskuterat med cheferna för logistiktjänsterna och funktionshinderservicen förekommer många problem med svenskan inom färdtjänsten för tillfället. Att det redan har behövts göras en tilläggsupphandling och troligen en tredje upphandling för att säkerställa att svensktalande personer med funktionsnedsättning får tillräckliga tjänster belyser varför särlösningar bör finnas och varför dels situationen för den svenskspråkiga befolkningen och dels personer med funktionsnedsättning måste beaktas redan i det tidiga planeringsarbetet och de allmänna strategiska linjedragningarna. Det både ställer ramar för och ger tydliga signaler för vad som är viktigt då

tillämpningsanvisningar och andra instruktioner samt tjänsteutbudet, tjänsteprinciperna och utbildningar för yrkespersonal inom social- och funktionshinderservicen planeras, genomförs och revideras.

b. Vad avser tillämpningsanvisningar och utbildning måste de vara tillräckligt tydliga, omfattande och formulerade på det sättet att det är klart för yrkespersoner inom social- och funktionshinderservicen att de ska se till att ingen funktionshindersgrupp faller mellan stolarna (med andra ord att de inte får den funktionshinderservice de behöver och därtill räcker socialservicen inte för att tillgodose deras behov). Detta är nödvändigt då regeringspropositioner och utbildningar för yrkespersoner avseende specifika serviceformer har varit rätt ensidiga. Förutom brist på svenskspråkig utbildning har utbildningstillfällena, enligt rapporter från fältet, inte i tillräcklig mån beaktat sådana funktionsnedsättningar som vid första anblicken inte är lika synliga. Det gäller bland annat personer med syn- och hörselnedsättning eller de med sensoriska, kognitiva och neurologiska följder av till exempel stroke, hjärnskador, TBE eller borrelios. Dessa personer riskerar således att falla helt eller delvis utanför funktionshinderservicen. Brist på kunskap har lett till och kommer att fortsätta leda till, om det rådande förslaget på precisering av funktionshinderservicelagen godkänns, att behoven som personer med synnedsättning har tolkas vara mindre grava och akuta än andras med klara funktionsnedsättningar, eller för att deras utmaningar anses bero åtminstone delvis på deras ålder.

Tillräckligt omfattande kunskap om olika funktionsnedsättningar är särskilt relevant i ett välfärdsområde som Västra Nyland där åldersstrukturen snabbt förändras. Exempel på att ett föråldrat perspektiv på funktionsnedsättningar förekommer inom social- och funktionshinderservicen har vi under 2025 sett tydligt i Västra Nyland. Linjedragningarna har varit mycket stränga. Det återstår att se hur förvaltningsdomstolen och högsta förvaltningsdomstolen kommer att ta ställning till huruvida linjedragningarna är lagstridiga.

i. Personer med synnedsättning får strategiskt och kontinuerligt avslag på sina ansökningar om ändringsarbeten i hemmet, särskilt vad gäller belysningsanordningar.

ii. Äldre personer med synnedsättning blir flyttade från funktionshinderservicelagen till socialvårdslagen i kontexten för färdtjänst trots att deras behov inte kan tillgodoses via den lagen. I värsta fall blir de utan färdtjänst helt och hållet eller kan inte åka dit de behöver då socialvårdslagens inkomstgränser är mycket låga och reseområdena mycket begränsade.

Det får inte gå så att välfärdsområdet i sparsyfte ”köper” tid i några år innan beslutsfattarna blir tvungna att korrigera besluten på uppmaning av förvaltningsdomstolen. I värsta fall måste den enskilda personen med funktionsnedsättning vänta på beslut från högsta förvaltningsdomstolen.

Se t.ex. SOSTE:s kritik om problemen med förskjutningen från funktionshinderservicelagen till socialvårdslagen. Detta är ett särskilt stort problem då socialservicen inte heller fungerar. En av socialservicens grundstenar som bygger på att personer ska få hjälp enligt behov förverkligas inte alltid då:

”Resurssien puutteen takia myös tarveperiaate vaarantuu. [...] Vaikka palvelutarve olisi todettu, siihen vastaamiseksi voi asiakkaalla ja palvelunjärjestäjällä olla erilaisia näkemyksiä. Järjestöihin on kertynyt tästä runsaasti tietoa vammaisten henkilöiden palveluista: ihmisiä ”työnnetään” vammaispalvelulain mukaisilta palveluilta sosiaalihuoltolain palveluiden piiriin, vaikka ne eivät tosiasiallisesti vastaa itsenäisen elämän ja osallisuuden tarpeisiin.”

Principerna som nämns i strategin är inte heller tillfredsställande. Det gäller särskilt det som nämns om äldreservice (se t.ex. Henrik Wickströms kritik om det i en insändare i HBL daterad 10.9.2025 på webben) och de om effekter och kostnadseffektivitet.

Digitalisering av tjänster för äldre personer med eller utan en funktionsnedsättning

Digitaliseringen ska enligt strategin utnyttjas på ett smart sätt. Henrik Wickström har talat en del om att det ska finnas en digigaranti som begränsar antalet timmar och tjänster som kan erbjudas digitalt. Detta är särskilt viktigt då socialvårdslagen åter ändras på ett sätt som innebär mer möjligheter för distansservice och teknisk övervakning i servicehem. Utkastet till regeringsproposition fick mycket kritik för hur nödvändigheten av samtycke behandlades (begränsningarna i t.ex. krav på samtycke måste vara mycket mer avgränsade och precisa för att kunna godkännas i vanlig lagstiftningsordning). Hur den slutliga regeringspropositionen ser ut återstår att se, men oberoende av lag bör välfärdsområdet inte gå där ribban är lägst bara för att det i korta loppet sparar pengar. Fördelar som fysiska möten i form av ökat socialt välmående och känsla av att bli bekräftad, inkluderad och sedd ska inte förminska. Det kommer att bli allt viktigare då antalet äldre personer ökar. Att färdtjänsten har fungerat väldigt dåligt, vilket lett till att vissa inte vågar lämna hemmet utan en anhörig nära tillhands, betonar vikten av att hemservicen inte enbart erbjuds digitalt. Det understryker också behovet av att äldre personer och personer med funktionsnedsättning får träffa yrkespersonerna fysiskt inom social- och funktionshinderservicen.

Servicekanalen får inte agera som en portvakt vilket leder till att man har svårt att komma vidare i processen för att träffa och diskutera med yrkespersoner inom socialservicen. ”Vi ökar modigt de tjänster som vi kan visa minskar behovet av mer resurskrävande insatser” får inte betyda att det endast blir svar i telefon och andra rådgivande tjänster, vilket sen leder till att välfärdsområdet lutar sig tillbaka på det och säger att de redan hjälpt tillräckligt – detta problem har det varit diskussion om inom bland annat den allmänna hälsovården.

Förebyggande åtgärder

Överlag ska digitalisering, kostnadseffektivitet och effekter inte användas som verktyg för att avveckla det förebyggande arbetet. Det är problematiskt att brådskande, akuta fall går före mer långsiktiga och förebyggande lösningar. Samma problem uppstår för personer med långvariga begränsningar funktionsförmågan, som inte har akuta behov men ändå inte klarar sig utan stöd och hjälp. En individs hälsa och funktionsförmåga kan också ändra förvånansvärt snabbt. Det var mycket diskussion om detta den 8.9.2025 i samband med att Social- och hälsovårdsministeriet presenterade hur långt man kommit i beredningen av de nya principerna för tjänsteutbudet inom social- och hälsovården. Samma frågor och problem lyfts fram i de skriftliga utlåtanden som olika aktörer gav, däribland ETENE, SOSTE, Hyvil och Talentia.

- Se t.ex. ETENE kommentar om detta: ”Samalla on huolehdittava, ettei ennaltaehkäisy jää kiireellisten tarpeiden varjoon, vaan että ennaltaehkäisyn arvioinnissa huomioidaan myös pitkän aikavälin vaikutukset (elinkaarinäkökulma).”

- Se även SOSTE:s poängar: ”On hyvä, että ennaltaehkäisy ja varhainen tuki on huomioitu pykälässä, vaikka niiden kustannusvaikutusten arviointi pidemmällä aikavälillä on vielä vaikeampaa, etenkin kun budjetit tehdään aina vain seuraavaksi vuodeksi. Hyöty voi olla todennettavissa vasta vuosien päästä. Vaihtoehtois kustannusten arviointi vaatisi myös tutkimuksen ja osaamisen kehittämistä sekä resursseja”

Kostnadseffektivitet

Brist på särlosningar som beaktar personer med svenska som modersmål och personer med synnedsättning, särskilt de som är äldre, ensidig utbildning, ökad betoning på digitalisering och effekter med mera förstärks om kostnadseffektivitet – ”Välj det mest kostnadseffektiva sättet. Hur uppnår vi med en så liten insats som möjligt ett så stort genomslag som möjligt?” – tas in som en princip som börjar dominera över andra principer, och det i strategin specifikt nämns också att man ska identifiera och avstå från verksamhet med låg effektivitet. Dessa principer är helt tydligt en direkt kopia av de som ingår i förnyelsen av principerna för tjänsteutbudet.

Intressant är ändå att av de fem principer som ingår i Social- och hälsovårdsministeriets tidiga utkast (behovsprincipen, säkerhet, effekter, kostnadseffektivitet och jämlikhet och människovärdets okränkbarhet) har Västra Nylands välfärdsområde i sin strategi valt att särskilt fokusera på effektivitet och kostnad. Utfallet av detta fokus får inte vara att, om tjänsteutbudet reformeras på det sätt som föreslås, välfärdsområdet avstår från individuella lösningar och specialiserade lösningar, om lagen tillåter det, och på så sätt börjar dra allt fler personer över en och samma kam.

Införandet av allmänna principer från hälso- och sjukvården i socialservicen

Nedan kort om den feedback som gavs i samband med att Social- och hälsovårdsministeriet den 8.9.2025 presenterade ett tidigt utkast till hur tjänsteprinciperna ska föras in i socialvårdslagen för att illustrera samma problem som Västra Nyland står inför. Problemen som lyfts fram i samband med utvecklingen av tjänsteprinciperna är relevanta i kontexten för välfärdsområdet och dess strategi, då principerna styr både välfärdsområdets linjedragningar och enskilda beslut om tjänster och serviceformer.

I strategin som det nu begärs utlåtande om ser man att arbetet för att integrera tjänsteprinciperna i de allmänna linjedragningarna redan är på god väg, trots att det är tänkt att ändringen i socialvårdslagen träder i kraft först år 2027. Målet för välfärdsområdet borde vara att göra mycket tydligare och klarare anvisningar både i strategin och separat som klargör situationen för lägre förvaltningsnivåer och särskilt de tjänstemän på gräsrotsnivå som fattar de enskilda besluten.

Kritiken under Social- och hälsoministeriets tillfälle handlade dels om att det inte finns forskning om att principerna, som bygger på en modell från Sveriges hälso- och sjukvård, skulle visa att det fungerar för socialservicen. Socialservicen ligger efter i både forskning, strukturer och lagstadgade garantier. Särskilt det faktum måste beaktas i välfärdsområdets nu- och framtida planeringsarbete.

- Se t.ex. Hyvils utlåtande som betonar: ”Sosiaali- ja terveydenhuollon eritahtisuus mm. menetelmien, kustannusvaikuttavuuden ja vaikuttavuuden arvioinnin suhteen; Asiakaslaissa ei ole potilaslakia vastaavaa viittausta käytettävissä oleviin voimavaroihin - tulee säätää myös asiakaslakiin; Pitäisikö sosiaalihuollon lainsäädäntöä muuttaa palveluista säätämisen osalta joustavammaksi ja kytkeä myös sosiaalihuollossa palveluvalikoima (eikä toimenpiteet, menetelmät ja työmuodot)

näihin periaatteisiin; Näyttöön perustuvat menetelmät sosiaalihuollossa – puutteelliset Sosiaalihuollon palveluvalikoimaneuvosto?”

Man kan inte införa nya rutiner och regler i samma takt i socialservicen som i sjuk- och hälsovården. En rädsla är att kostnadseffektivitet och medikalisering kör över de individuella lösningarna och människorättsbaserade prioriteringar som idag gäller inom socialservicen. Besluten kommer således allt mer att styras av nya finansieringsprinciper i stället för av socialarbetarnas bedömningar.

- Talentia poängterar att den självständiga roll som yrkespersonerna inom social- och funktionshinderservicen har – vilken dock begränsats under senare tid – inte ska inskränkas för mycket: “[...] että periaatteiden ohjaava rooli toimenpiteiden ja menetelmien tasolla ei saa johtaa siihen, että ammatillista harkintaa kavennetaan liikaa. Tänä päivänä sosiaalialan ammattilaiset kohtaavat työssään resurssien niukkuuden, mikä vaikeuttaa yksilötasoisien tarveharkinnan noudattamista. Tämä voi johtaa tilanteisiin, joissa asiakkaat eivät saa tarvitsemaansa apua.”

Se t.ex. SOSTE:s kritik om nuvarande brist på kunskap om effekter och kostnadseffektivitet inom socialservicen: ”Etenkin sosiaalihuollossa tällaisen tietopohjan rakentaminen vie kuitenkin vuosia eikä sitä synny vain kirjaamalla vaikuttavuus- ja kustannusvaikuttavuus lakiin. Puutteellisen vaikuttavuus- ja kustannusvaikuttavuustiedon vuoksi on vaikea nähdä, miten esityksellä saataisiin säästöjä.

Därtill handlade kritiken (se t.ex. Hyvils och ETENE:s utlåtanden) också om att tjänsteprincip-helheten behandlas helt separat från förnyelsen av tjänsteutbudet, fastän båda är tillsammans avgörande för hur socialservice ska i fortsättningen erbjudas och till vem. Västra Nylands välfärdsområde måste se till att man i strategin – eller åtminstone anvisningar på lägre nivå – klargör för chefer och yrkespersonal inom social- och funktionshinderservicen hur principerna relaterar till varandra och till tjänsterna. Lagtillämpningen får inte önskad effekt utan kan däremot ge upphov till fler problem om principerna inte klargörs i anvisningar och kopplas med klara och tydliga verktyg samt andra åtgärder för tillämpning och uppföljning:

Det borde framgå hur mycket kostnadseffektivitet prioriteras i förhållande till övriga principer (se t.ex. Hyvils utlåtande), särskilt de av socialrättens vedertagna principer som inte nu förs in på lagnivå. Principerna ska kopplas tydligare till rådande resurser samt, så detaljerat det går, hur kostnadseffektivitet bedöms.”

- Se också SOSTE:s kritik om kostnadseffektivitet och dess förhållande till andra principer: ”Kustannusvaikuttavuus ja sen suhde muihin esitettyihin periaatteisiin herättää monia kysymyksiä. Kun vaikuttavuus ja kustannusvaikuttavuus nostettaisiin lainsäädännön tasolle, mitä se tarkoittaisi mikrotasolla, asiakastyössä hallintopäätöksiä tekeville? Entä väestötasolla? Esityksen mukaan periaatteita punnittaisiin toisiaan vasten. Päätös perustuisi kokonaisharkintaan ja päätökset perusteltaisiin avoimesti. Mitä tämä tarkoittaa konkreettisesti, jää vielä epäselväksi. Jos ylätasoisista periaatteista säädetään, niiden soveltamiseksi periaatteet on määriteltävä tarkemmin ja konkretisoitava. Tarvitaan erillinen soveltamisopas”

Det behövs mer forskning om hurdana effekter besluten inom social- och funktionshinderservicen har i enskilda klienters liv och vardag samt vad för konsekvenser kostnadseffektivitet som en genomgripande princip kan leda till, särskilt om den tillämpas alltför lättvindigt. Det stora behovet av forskning som uppnår en god kvalitativ standard ska beaktas både på ett nationellt plan och i välfärdsområdena. Resurser måste avsättas för utvärdering och uppföljning. Uppföljningen kan inte

bara basera sig på reklamationer, vilket exempelvis granskningen av hur färdtjänsten genomförts i Västra Nyland för tillfället baserar sig alltför mycket på. Förutom resurser krävs en attitydförändring och nya strukturer.

Talentia för på ett utmärkt sätt fram de negativa konsekvenser som är kopplade till speciellt kostnadseffektivitet:

- ”Esitetyn viiden palveluvalikoimaan kuulumisen periaatteiden keskinäinen suhde ilman hierarkiaa voi osoittautua vaikeaksi viedä käytäntöön. Ehdotetut viisi periaatetta [...] voivat käytännössä joutua keskenään ristiriitaan, jos ne eivät ole esityksessä keskenään hierarkkisessa asemassa. Kustannusvaikuttavuuden korostaminen voi johtaa ratkaisuihin, joissa yksilön tarpeisiin vastaaminen jää puutteelliseksi. Toisaalta tarveperiaatetta voidaan tulkita väestötasoisista lähtökohdista siten, että yksilön näkökulma ja erityiset tarpeet jäävät varjoon.”

- ”Kustannusvaikuttavuus palveluvalikoiman periaatteena politisoituu herkästi. Riskinä on, että palveluiden priorisoinnin sijaan päätetään siitä ketkä, tai mitkä ryhmät jätetään palveluiden ulkopuolelle. [...] vaarana, että uuden muotoilun myötä painopiste siirtyy taloudelliseen tehokkuuteen asiakkaan edun ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kustannuksella. [...] yhdenvertaisuus, ihmisarvo ja asiakkaan etu on asetettava periaatteiden pohjaksi, joihin muita periaatteita sovitetaan.”

”Lisäksi hyvinvoinnin mittaamisella pitää olla keskeinen rooli palveluvalikoiman arvioinnissa. Olisi perusteltua täydentää periaatteita sellaisilla näkökulmilla kuin hyvinvoinnin edistäminen, yleinen ja yhtäläinen saatavuus sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus”

Frågan är i slutändan vem som bestämmer vad för kostnad som är hög eller låg och när det är skäligt i förhållande till den uppnådda nyttan (och vad är tillräckligt stor nytta?). Finns det ens kunskap inom socialservicen för att fatta beslut om sådana här avvägningar? Och hur mäts nytta då det gäller förebyggande arbete? Och hur då med kroniska problem som inte går att korrigerera utan det enda man kan göra är att upprätthålla eller förlängsamma försämringen?

Klienters välmående ska ha en central roll i den nationella och regionala utvecklingen och tillämpning av tjänsteprinciper. Det är mer än berättigat att kräva att principerna som nämns i Västra Nylands strategi ska kompletteras med synvinklar som främjande av välbefinnande, allmän och likvärdig tillgång samt social rättvisa. Dessa betoningar är av speciell vikt om förhållandet mellan principerna och klienternas rättigheter inte preciseras tillräckligt noggrant (se t.ex. ETENE:s utlåtande).

Annars är risken att osäkerhet och etiska problem som gräsrotsbyråkrater står inför leder till ojämna beslut i vilka klienter i social- och funktionshindersservicen inte behandlas på lika grunder. Att ta i beaktande de enskilda behoven och önskemålen som personer med funktionsnedsättning har är utmanande både då händerna hos yrkespersonerna inom social- och funktionshindersservicen binds för mycket av finansieringsprinciper och då det saknas tydliga anvisningar om hur finansieringsprinciperna relaterar till andra principer och bedömningsgrunder. Socialarbetarna måste ha tillräckligt utrymme att vara flexibla och ta i beaktande individuella situationer, behov och önskemål då de genomför servicebedömningar och fattar enskilda beslut om förmåner eller serviceformer.

- I liknande banor resonerar Talentia:

o ”[...] Ei käy riittävän selvästi ilmi, kuka milläkin tasolla vastaa periaatteiden tulkinnasta ja soveltamisesta lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla. Onko kyseessä viranhaltijan ja sosiaalihuollon laillistetun ammattihenkilön asiakastyötä ohjaava normi, joka kaventaa tai laajentaa heidän päätöksentekoaan [...] Epäselvä vastuunjako voi [...] viivästyttää asiakkaiden tarpeisiin vastaamista ja hämärtää virkavastuuta.”

o ” Kaventaako tarveperustaisuus myös ennalta-arvaamattomien asiakastarpeiden osalta viranhaltijan tilannekohtaista harkintamahdollisuutta ja päätöksenteko-oikeutta, joka kuuluu sosiaalityön menetelmälliseen arvoperustaan [...] korostuu, mikäli periaatteiden rooli jää epäselväksi suhteessa yksilön oikeuksiin ja ylipäätään yksittäisten asiakaspäätöksen kohdalla.”

FSS uppmanar Västra Nylands välfärdsområde att noga ta i beaktande dessa aspekter innan välfärdsområdets strategi för åren 2026–2029 godkänns. På grund av den märkbara betydelse som särskilning och tjänsteprinciper har för svensktalande personer med funktionsnedsättning bör politiker och tjänstemän i välfärdsområdet inte ha bråttom att föra utkastet till strategi vidare i processen och slutligen godkänna det.

Jakobsson Matthias
Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf

Gärkman Anton
Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf